

Je důležité znát *a chápat* *historii*

Pirkko Saisio je úspěšná finská spisovatelka, ale také autorka operních libret či scénářů. A také žena, která miluje ženu. V Česku nyní vyšla její kompletní trilogie, v níž mimo jiné popisuje svůj život v době, kdy byla homosexualita ve Finsku trestným činem. „Když k nám domů zavolala kamarádka ze školy a ptala se po mně, řekla jí máma, že nemá dceru.“

TEXT LUCIE RYBOVÁ

Helsinská literární agentura vás označuje za „velkou starou potížistku finské literatury“. Jak k tomu došlo?

Vidíte, o tom vůbec ani nevím. Možná je to proto, že jsem se celou svou kariéru, která mimochodem letos v září oslaví padesát let, snažila stále přicházet s něčím novým.

Padesát let? Gratuluju k výročí!

Děkuju. Opravdu padesát let. Připadám si stará! Moje první kniha získala v roce 1975 cenu za nejlepší debut roku. Což tehdy nebyla cena nijak významná, protože v té době vycházelo ve Finsku jen devět debutových románů ročně. Dnes jich jsou dvě, možná tři stovky. Druhá kniha pak byla spíše opakováním té první, ale ve třetí jsem začala hledat nový způsob vyjádření. Nicméně ani ta se moc nepovedla. Ale

čtvrtá, to je má oblíbená. Jmenuje se Noc v betonu a o třicet let později byla i zfilmována. Od té doby, když mi někdo pochválí můj styl, hned se ho zbavuju a zkouším najít nový. Tak jsem to dělala až do románu Trýzeň (v Česku kniha vyšla v roce 2024, ve Finsku

2021 – pozn. red.)

Čím byla Trýzeň jiná?

Já měla za to, že toto klasické vyprávění je už staromódní záležitostí a nechtěla jsem se k němu vracet. Ale pak přišla doba covidu. Zastihla mě zrovna, když jsem začínala psát Trýzeň, a možná je právě to důvod, proč je tato kniha tak dlouhá.

Byly jsme s přítelkyní v lockdownu na Madeiře, kde trávíme zimy. Tehdy jsme tam ale strávily devět měsíců bez jakéhokoli sociálního kontaktu. Skutečně uzavřeny. A tehdy jsem konečně měla

čas psát dlouhý text. A svým způsobem jsem znovu propadla vášni pro psaní příběhů. I když jsem si myslela, že klasické vyprávění už v literatuře nemá místo, že tento trend už dávno skončil. Ale pak jsem si řekla, že to přece jen zkusím. A pohltilo

mě to. Myslím, že jsem si psaní Trýzně užila ze všeho nejvíc. Každý den pro mě byl radostí. Únikem z hrozného pandemického reality, únikem ze všech těch problémů. Byl to můj vlastní svět – a právě proto mě to tolik bavilo.

Nejste jen spisovatelka, ale také herečka, režisérka, píšete operní libreta i scénáře. Vaše knihy kombinují různé styly a perspektivy. Když jsem se připravovala na tento rozhovor a četla jsem si o vás, napadala mě hesla jako

Všechno, co jsem dělala, se navzájem podporuje. Když hraju, odpočívám od psaní. Když píšu, odpočívám od divadla. A tenhle balanc se mi vždycky líbil.

Pirkko **SAISIO**

**„Dejte mi pravidlo a já ho poruším“
nebo „Nic není nemožné“. Je to tak?
Sedí to na vás?**

Ano, vždycky zkoušet nové věci, hledat nové způsoby. To je to, co mě baví. Vystudovala jsem Divadelní akademii – tehdy to ale byla ještě jen divadelní škola,

nebyla to akademie. Takže to je moje profese. Bylo to v květnu roku 1975 a už tehdy jsem vydala svůj první román. Takže ty dvě profese jsem vlastně získala ve stejný rok, ve stejnou dobu. A myslím si, že všechno, co jsem dělala, se navzájem podporuje. Když hraju, odpočívám od psaní. Když píšu, odpočívám od divadla. A tenhle balanc se mi vždycky líbil. Nikdy jsem mezi nimi neměla žádný konflikt.

A možná když mezi těmito profesemi přepínáte, tak si tím vlastně dáváte pauzu a přichází nová inspirace?

Ano, přesně tak to funguje. Kdybych jen psala romány a neměla možnost dělat i něco jiného, myslím, že by to bylo strašné

povolání. Když dopíšete knihu, musíte mít něco dalšího, čím se zabývat. Nemůžete prostě jen tak chodit po ulici a říkat si:

„Tak už jsem to napsala.“ Právě proto je pro mě ten balanc tak důležitý – všechno do sebe dobře zapadá a dává mi to smysl.

V Česku zatím vyšly čtyři vaše knihy, ale ve Finsku samozřejmě mnohem víc. Některé z nich jste napsala pod jménem Jukka Larsson nebo Eva Wein. Proč? Čím se knihy Jukky a Evy liší? A jací jsou Jukka a Eva vlastně lidé?

Nejdřív jsem tvořila pod svým vlastním jménem. A dodnes si pamatuju ten pocit naprosté únavy z finských literárních kritiků a kritiček. Působí, jako by vždycky

věděli, z čeho vycházím, kam směřuju, co bych měla psát a jak. Finští kritici a kritičky vás opravdu jen zřídka něčím obohatí. Řekla bych, že mají u nás – více než v jiných zemích – velmi jasné názory. Vidí vše jen dobré nebo špatné, bílé či černé. Neustále vás hodnotí a poučují. A tak jsem si řekla, že zkusím psát jako někdo jiný, že vytvořím novou osobnost. A uvidíme, jestli poznají, kdo to ve skutečnosti píše. A nepoznali. Tak vznikl Jukka Larssen. Měla jsem pro to i další důvody – chtěla jsem začít znovu, od začátku, z čerstvého bodu.

Nikdo na to nepřišel?

Jen jeden muž. Sám je spisovatel, vyučuje literaturu na univerzitě a píše literární kritiky. Psal tehdy o Larssenovi esej a nějak si to domyslel. Napsal mi, že zjistil, že jsem Larssen, ale že to neprozradí a požádal mě o schůzku. Pamatuji si, že jsme seděli v nějakém tmavém baru, aby nás spolu nikdo neviděl. Tehdy se hodně probíralo v novinách, kdo ten Larssen vlastně je. A on říkal, že vůbec nerozumí tomu, proč lidé tak zoufale hledali skutečného mužského autora, když jemu bylo jasné, že takový člověk neexistuje. Prý si to hned domyslel, protože v té době si prý vždycky ti, kdo si vymýšleli pseudonym, také změnili pohlaví. Takže rovnou hledal mezi ženami. Tak jsem si řekla, že příště si zvolím ženské jméno. A vznikla Eva Wein.

Vaše knihy bývají označovány jako autofikce. V Česku právě vyšly poslední dva díly trilogie v jedné knize – Protisvětlo a Červená kniha loučení. Kolik je v ní autobiografie a kolik fikce?

Je v ní hodně autobiografického, ale i fikce. Nejvíce fikce je asi v první části, kde popisuju události ze svého dětství. Uvádím tam třeba různé dialogy – a přitom si vůbec nejsem jistá, jestli se ty situace skutečně staly. Ale člověk si může spojit třeba tři různé zážitky do jednoho a pak to celé zdramatizovat. Autofikce je žánr, který vám umožňuje volněji zacházet s příběhem, abyste dobře popsali jeho podstatu. Můžete si dané situace vytvořit znovu a vkládat do nich jiné scény tak, abyste dokázala do literární formy převést, co jste cítila a jak vás to ovlivnilo.

Červená kniha loučení teď vychází v Česku. Píšete v ní o tom, jak jste se poprvé zamilovala do ženy.

Finská spisovatelka, scenáristka a herečka Pirkko Saisio představovala na letošním Světě knihy své tituly, které byly přeloženy do češtiny – Trýzeň a Helsinskou trilogii.

Bylo to v 70. letech ve Finsku – jaké Finsko to tehdy bylo?

V roce 1983 mi vyšla kniha s názvem Kainova dcera. Byla to první finská kniha, která pojednávala o vztahu dvou žen. V tom roce mě požádal o rozhovor jeden ženský časopis. Redaktorka se mě zeptala:

„Kde jste na ten nápad přišla?“ A já odpověděla: „Ze svého života. Takhle opravdu žiju.“ A ona byla v šoku. Řekla: „Opravdu? Já proti tomu nic nemám... ale dál vás už nemůžu zpovídat.“ Takové bylo tehdy v těchto otázkách Finsko.

Tak moc to bylo tabu?

Ano, ještě i v 80. letech. A v 70. to bylo naprosté tabu. Když jsem potkala svou první lásku, byly jsme

považované za kriminálnice. Bylo to tehdy nelegální. Ne že by nám hrozilo vězení nebo soud, to ne. Ale formálně jsme byly zločinkyně. Pak jsme byly zase brány jako nemocné. Ještě dalších patnáct let. Takže cesta k té liberálnosti byla dlouhá.

Jak to bylo přímo ve vaší rodině?

Když jsem v tom roce 1983 potkala svou první lásku, měla jsem pocit, že žiju dvojí život. Jeden přes den a druhý v noci. Všechno bylo nové a nádherné. Nezabývala jsem se moc tím, jak to vezmou ostatní.

Věděly jsme, že jsme kriminálnice, ale přišlo nám to směšné – prostě jsme se milovaly jako všichni ostatní. Neviděla jsem v tom problém. Nechtěla jsem to doma načítnat, ale máma se jednoho dne sama zeptala. Byla to zvláštní situace – táta byl pryč, my jsme spolu pily kávu, povídaly si a ona se najednou zeptala: „Jaký máš vztah s tou dívkou?“ A já řekla: „Přesně takový, jaký si myslíš.“

Takže tato scéna ve vaší knize je skutečná?

Ano. Byla v šoku, protože si myslím, že to její ústa řekla dřív, než si to stačila nějak promyslet. A když jsem jí to potvrdila, všechno jí v tu chvíli došlo. A byla z toho katastrofa – přesně tak, jak to popisuju v knize. Řekla mi, že už nemá dceru a vyhodila mě. Ale věděla jsem, že to nebude navždy. Měly jsme blízký vztah. Ale pak se děly takové vtipné situace, kdy k nám domů zavolala kamarádka z univerzity a ptala se, jestli tam jsem. A máma řekla: „Nemám dceru, která by se tak jmenovala.“ A kamarádka na to: „Že bych měla špatné číslo? Mělo by být správné! Vy nejste její matka?“ ptala se. „Ne, nejsem.“ Tak to trvalo týdny, než se z toho šoku máma vzpamatovala. Pak jsme se opět

sblížily, ale jasně řekla, že o tom už nikdy nechce mluvit. Tak jsme o tom už nikdy nemluvíly.

My dnes vnímáme Finsko v otázkách LGBT jako velmi liberální zemi. Je tomu tak ve skutečnosti?

Dnes už ano. Ale máme také v parlamentu populistickou krajní pravici, takže jsme v jistém smyslu opět v ohrožení. Dřív byli i politici velmi liberální, premiér se například účastnil Pride pochodu, ale dnes... těžko říct.

Vaše kniha, kde popisujete své zkušenosti v tomto ohledu, vyšla ve Finsku už před více než dvaceti lety. Český

vychází až v letošním roce. Dnes už ale homosexualita není považována ani za zločin, ani za nemoc. Myslíte, že vaše kniha může i dnes něco vnést do této debaty?

Myslím, že ano – je důležité znát a chápat historii. A i když se nezdá pravděpodobné, že by se mohla opakovat, tak když se dnes podíváte na dění v dosud liberálních Spojených státech, na názory a konání Donalda Trumpa... Dějí se tam věci, které byste si ještě před půl rokem nedokázali představit.

Když jsem potkala svou první lásku, byly jsme považované za kriminálnice. Bylo to tehdy nelegální. Pak jsme zase byly brány jako nemocné. Další 15 let.

PIRKKO SAISIO

• Finská spisovatelka, herečka i autorka scénářů či operních libret.
• V Česku vydalo nakladatelství Host čtyři její knihy. Historický román *Trýzeň* a *Helsinskou trilogii*. Ta u nás byla publikována ve dvou knihách – *Nejmenší společný násobek* vyšel v loňském roce a nyní vychází poslední dva díly, *Protisvětlo* a *Červená kniha loučení* v jednom svazku. Tato trilogie je označována za autofikci, Saisio v ní zachycuje svůj vlastní život.

A to se samozřejmě může stát i v Evropě. Teď to tak sice nevypadá, ale možné to je. **Četla jste knihu znovu, než vyšla v češtině?**

Ano. Asi před dvěma třemi lety vyšlo nové vydání ve Finsku a já celou trilogii načítala jako audioknihu.

Chtěla jste v ní něco změnit?

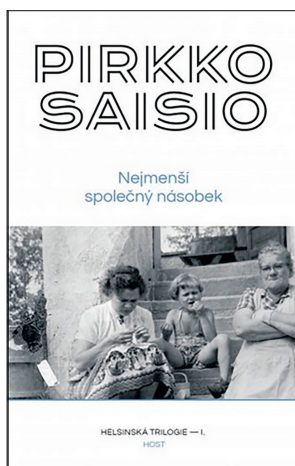
Ano. Ve vydání byla slova, která dnes už nejsou přijatelná. Nikdo tu novou edici nekontroloval a já, když jsem to ve studiu načítala, najednou vidím slovo „negro“. To je dnes už je úplně zakázané. Je to samozřejmě jiné než slovo „nigger“, ale i tak. Martin Luther King ještě slovo „negroes“ používal, v té době to byl zcela neutrální výraz. Ale dnes už ne. Překladatelce jsem proto řekla, aby ho v češtině nahradila, a když jsem ji namlouvala ve finštině, použila jsem jiné výrazy. Ale v tištěném textu to bohužel je.

Setkáváme se v Praze na Světě knihy. Budete mít čas si město prohlédnout?

Tentokrát ne. Přijela jsem včera, zítra ráno zase odjíždím a dnes mám program úplně nabitý. Bohužel se na Staré Město tentokrát vůbec nedostanu. Snad příště.

Prozradíte, na čem nyní pracujete?

Snažila jsem se začít nový román, ale zatím se mi to nepodařilo. Už párkrát jsem napsala pár stránek a zase to odložila. Hodně nyní cestuju s knihou, jezdím na festivaly. Také jsme letos měli premiéru filmu, ke kterému jsem psala scénář a hraju v něm hlavní roli. Nestěžuji si, mám to ráda, ale nemůžu se tak naladit na atmosféru knihy. Takže se těším na léto – až odjedu na letní dům a budu se moct soustředit. ●

Nakladatelství Host vydalo čtyři její knihy. Historický román *Trýzeň* a *Helsinskou trilogii*. Ta u nás byla publikována ve dvou knihách.